

Από τον Σεπτέμβριο του 1923, ο γενικός διοικητής της Καταλονίας, στρατηγός Πρίμο ντε Ριβέρα, είχε επιβάλει δικτατορία στην Ισπανία με πραξικόπημα που ξεκίνησε από την Βαρκελώνη. Ένα διευθυντήριο ανέλαβε τη διακυβέρνηση της χώρας και ο βασιλιάς Αλφόνσος ΙΓ' τάχθηκε στο πλάι του. Στα 1923, το στρατιωτικό διευθυντήριο μεταμφιέστηκε σε πολιτικό. Στα 1930, γκρεμίστηκε από λαϊκή εξέγερση. Ο Πρίμο ντε Ριβέρα το έσκασε στην Γαλλία όπου και πέθανε. Ο βασιλιάς Αλφόνσος ΙΓ' έμεινε. Προσωρινά.

Μια κυβέρνηση συνασπισμού των μοναρχικών κομμάτων ανέλαβε τη διακυβέρνηση της χώρας στις 18 Φεβρουαρίου του 1931. Προκήρυξε εκλογές για τις 12 Απριλίου. Τις πήραν οι δημοκρατικοί πετυχαίνοντας εντυπωσιακή νίκη. Στις πόλεις, τα κόμματα της Αριστεράς απέκτησαν μεγάλη δύναμη. Ο Αλφόνσος ΙΓ' παραιτήθηκε στις 14 Απριλίου, μπήκε σε πλοίο στην Καρθαγένη, έφτασε στη Μασσαλία κι από εκεί στο Παρίσι. Στις 16 του μήνα, ο Αλκαλά Ζαμόρα σχημάτισε προσωρινή δημοκρατική κυβέρνηση. Η Δημοκρατία είχε νικήσει στην Ισπανία. Χωριστή Δημοκρατία ανακηρύχθηκε στην Καταλονία. Ο Ζαμόρα υποσχέθηκε στους Καταλανούς αυτονομία κι ανακήρυξε επίσημη την κυβέρνησή του (17 Απριλίου). Γαλλία, Γερμανία, Αυστρία, Δανία, Σουηδία, Ιταλία και Ηνωμένες Πολιτείες έσπευσαν από τις πρώτες να αναγνωρίσουν το δημοκρατικό καθεστώς.

Η λαϊκή οργή στράφηκε εναντίον των οργάνων της εκκλησίας. Ο καρδινάλιος Σεγκούρα του Τολέδου κατέφυγε κι αυτός στην Γαλλία. Η εκκλησιαστική περιουσία δημεύτηκε. Η διδασκαλία των θρησκευτικών στα σχολεία απαγορεύτηκε. Η χρηματοδότηση της εκκλησίας από το κράτος σταμάτησε. Οι τίτλοι ευγενείας καταργήθηκαν. Στις 10 Δεκεμβρίου 1931, ο Ζαμόρα εκλέχτηκε πρόεδρος της Δημοκρατίας.

Μπροστά στο πραξικόπημα

Η δημοκρατία προχωρούσε στην Ισπανία μέσα από μύρια όσα προβλήματα. Από την Καταλονία, οι αυτονομιστικές κινήσεις μεταλαμπαδεύτηκαν στην περιοχή των Αστουριών. Ο ισπανικός στρατός κατέπνιξε το εκεί κίνημα στα 1934. Στα 1935, συγκροτήθηκε το Λαϊκό Μέτωπο που συγκέντρωσε στους κόλπους του τα κόμματα της Αριστεράς και τα συνδικάτα. Στις εκλογές της 21^{ης} Φεβρουαρίου του 1936, το Λαϊκό Μέτωπο πέτυχε εντυπωσιακή νίκη αλλά από την κυβέρνηση του Σενάρ Αζάνα αποκλείστηκαν οι κομμουνιστές.

Την κυβέρνηση Αζάνα διαδέχτηκε η κεντροαριστερή του Καζάρες Κουιρόγκα. Στις 12 Ιουλίου (1936), αστυνομικοί σκότωσαν τον αρχηγό των μοναρχικών, Κάλβο Σοτέλο. Σαν έτοιμοι από καιρό, ακροδεξιό αξιωματικοί υπό τον στρατηγό Φρανσίσκο Φράνκο οργάνωσαν, στις 18 του μήνα, πραξικόπημα με ταυτόχρονη εξέγερση του στρατού στην Βαρκελώνη και στη Βόρεια Αφρική. Ο Κουιρόγκα παραιτήθηκε την ίδια μέρα, ανέλαβε ο Μαρτίνεθ Μπάριο που έμεινε πρωθυπουργός μια μόλις μέρα για να παραδώσει στον Χοσέ Ζιράλ Περέιρα (19 Ιουλίου). Στις 23, οι πραξικοπηματίες έπαιρναν το Μπούργκος και σχημάτιζαν εθνικιστική κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον στρατηγό Καμπανέλας. Η χιτλερική Γερμανία έσπευσε να συνδράμει τους φαλαγγίτες του Φράνκο. Η δημοκρατική Ευρώπη προτίμησε την ουδετερότητα. Η Σοβιετική Ρωσία ανέλαβε να στηρίξει τους δημοκράτες της Ισπανίας. Ο ισπανικός εμφύλιος ξεκίνησε αιματηρός. Όμως, ο Φράνκο είχε χάσει το ατού του αιφνιδιασμού. Η δημοκρατία οργανώθηκε, το ναυτικό εγκατέλειψε τους παξικοπηματίες, δημιουργήθηκαν οι διεθνείς ταξιαρχίες.

Τον ίδιο καιρό, ο Φράνκο δεν έπαυε να δίνει δεκάδες συνεντεύξεις, αυτές που οι ιστορικοί αποκαλούν «το καθημερινό του ψέμα»: Την κενή ρητορική που απέκρυβε την αλήθεια και ωραιοποιούσε την κατάσταση. Ο Φράνκο ήταν νάρκισσος, πίστευε ότι ήταν «ο μέγας σωτήρας του έθνους» και σε κάθε ευκαιρία ύψωνε τις κορώνες της έπαρσής του: Κάθε ερώτηση ήταν για εκείνον αφορμή να εξυψώσει την εικόνα του.

Η συνέντευξη που ακολουθεί, δόθηκε στο δημοσιογράφο και πολεμικό ανταποκριτή στην Ταγγέρη, Τζέιν Αλεν, και δημοσιεύτηκε στο περιοδικό «The News Chronicle» στις 29 Ιουλίου 1936.

- Το πραξικόπημα απέτυχε: πόσο καιρό θα συνεχιστεί η σφαγή;

«Δεν θα υπάρξουν παραχωρήσεις, συμβιβασμοί, οπισθοχωρήσεις. Εγώ θα συνεχίσω να προετοιμάζω την επέλασή μας στη Μαδρίτη και θα καταλάβω την πρωτεύουσα. Θα σώσω την Ισπανία από το μαρξισμό, όποιο κι αν είναι το τίμημα».

- Μα δεν έχετε φτάσει σε αδιέξοδο;

«Δε υπάρχουν σοβαρά εμπόδια. Η λιποταξία του ναυτικού ήταν πλήγμα αλλά δε με πτοεί. Θα συνεχίσω να προχωρώ. Σύντομα, πολύ σύντομα, τα στρατεύματά μου θα φέρουν την ειρήνη στη χώρα και όλα αυτά θα μοιάζουν με εφιάλτη».

- Αυτό σημαίνει ότι θα χρειαστεί να εκτελέσετε τη μισή Ισπανία;

«Σας επαναλαμβάνω ότι θα το κάνω όποιο κι αν είναι το τίμημα».

- Σας στηρίζει η Ευρώπη;

«Η Γαλλία έχει στείλει όπλα στην κυβέρνηση του Λαϊκού Μετώπου. Πιστέψτε με, η Γαλλία έστειλε 25 αεροπλάνα και 12.000 άνδρες για να χρησιμοποιηθούν εναντίον μας, κι ας το διαψεύδει η γαλλική κυβέρνηση. Η Ευρώπη πρέπει να κατανοήσει ότι δεν πρέπει να επιτρέψουμε να γίνει η Ισπανία η δεύτερη κομμουνιστική δύναμη στην Ευρώπη και να χρησιμοποιήσει τη στρατηγική της θέση για να διαδίδει την κόκκινη προπαγάνδα στο Μαρόκο, την Αλγερία, την Τυνησία ή και την Αμερική ακόμη. Έτσι πρέπει να δουν το ισπανικό ζήτημα οι ευρωπαϊκές δυνάμεις. Κι έτσι πρέπει να το δει και η Γαλλία».

- Φημολογείται ότι είναι πιθανή μια επέμβαση της Γερμανίας ή της Ιταλίας...

«Επαναλαμβάνω πως καμιά ευρωπαϊκή δύναμη δεν πρέπει να επιτρέψει να γίνει κόκκινη η Ισπανία. Αυτό τα λέει όλα. Όσο για το θέμα της Ταγγέρης, είναι απαράδεκτο: το να συναινέσει κανείς να χρησιμοποιηθεί ένα λιμάνι που τελεί υπό καθεστώς ουδετερότητας ως βάση για να βομβαρδιστούν οι ακτές του ισπανικού Μαρόκου αποτελεί ένα διεθνές προηγούμενο πολύ επικίνδυνο. Αυτή η κατάσταση δεν μπορεί να συνεχιστεί».

Ο Πικάσο και η «Γκερνίκα»

Γεννημένος στις 25 Οκτωβρίου 1881, ο Πάμπλο Πικάσο ξεκίνησε να σπουδάζει ζωγραφική στην Βαρκελώνη, σε ηλικία 14 χρόνων. Συνέχισε στη Μαδρίτη και το 1901 εγκαταστάθηκε στο Παρίσι, στη Μονμάρτη. Επηρέαστηκε από τους ζωγράφους Λωτρέκ και Ντεγκά και, μετά από πολλαπλά πειράματα, ανέπτυξε ένα απόλυτα προσωπικό στυλ. Μόνο την πρώτη δεκαετία του Κ' αιώνα πέρασε από την μπλε, τη ροζ και την προκυβιστική φάση του έργου του, προτού αφιερωθεί στον κυβισμό, κίνημα που απέρριπτε τις παραδοσιακές φόρμες και την προοπτική και το οποίο ίδρυσε μαζί με τον ποιητή Ζορζ Μπρακ.

Στη διάρκεια της Ισπανικής Δημοκρατίας διετέλεσε διευθυντής του Μουσείου «Πράδο» της Μαδρίτης (1936 - 1939), παρότι απουσίαζε από τη χώρα εκείνα τα χρόνια. Στα 1937, η δημοκρατική κυβέρνηση του παράγγειλε ένα πίνακα για το ισπανικό περίπτερο στη Διεθνή Έκθεση του Παρισιού.

Ο ισπανικός εμφύλιος σχεδόν δεν είχε αγγίξει τη γη των Βάσκων, όπου η ζωή συνεχιζόταν κανονικά. Στην βασική πόλη Γκερνίκα (Γκουέρνικα για τους Έλληνες), στις 26 Απριλίου 1937, γυναίκες, άνδρες και παιδιά συνωθούνταν στη λαϊκή αγορά για ψώνια της ημέρας. Ξαφνικά, ο ουρανός γέμισε αεροπλάνα. Άδειασαν τις βόμβες τους στη λαϊκή αγορά κι έφυγαν. Ήταν είκοσι γερμανικά, σταλμένα απ' τον Χίτλερ για να βοηθήσουν τον Φράνκο. Μαζί τους, συνέπρατταν και τρία ιταλικά του Μουσολίνι. Η Γκερνίκα βρέθηκε στην πορεία τους: 1.500 άμαχοι νεκροί, 1.000 τραυματίες, σύμφωνα με τις πρώτες ανακοινώσεις. Ο κόσμος όλος συγκλονιζόταν από το έγκλημα.

Πέντε μέρες αργότερα, την Πρωτομαγιά του 1937, ο Πάμπλο Πικάσο ξεκίνησε να συνθέτει τον περίφημο πίνακά του με θέμα την «Γκερνίκα», διαστάσεων 3,5 x 7,77 μ. Εκτέθηκε στη Διεθνή Έκθεση του Παρισιού, τον Ιούλιο του ίδιου χρόνου, και συγκλόνισε τους επισκέπτες. Αμέσως μετά, η δημοκρατική κυβέρνηση της Ισπανίας οργάνωσε περιοδεία με εκθέσεις της σε μεγαλουπόλεις, ώστε να συγκεντρωθούν χρήματα για τον αγώνα εναντίον των φασιστών. Που αποδείχτηκε μάταιος.

Η επικράτηση του Φράνκο

Στις 31 Δεκεμβρίου 1938, την παραμονή της νίκης του, ο Φράνκο έδωσε νέα συνέντευξη, τη φορά αυτή στον συγγραφέα Μανουέλ Αθνάρ. Σ' αυτήν, αποκαλύπτονταν οι πραγματικοί στόχοι του καθεστώτος που ήθελε να εγκαθιδρύσει. Ο Αθνάρ, που κατηγορήθηκε από πολλούς για αυτή τη συνέντευξη, δε έχανε ευκαιρία να κολακεύει τον Φράνκο. Κι αυτός με στόμφο διακήρυξε ότι ήταν «σωτήρας του έθνους» που πίστευε ακράδαντα στο αυτοκρατορικό μέλλον της Ισπανίας και στην αιωνιότητα του καθεστώτος του.

- Πιστεύετε ότι το 1939 θα είναι καθοριστικό για τη νίκη των εθνικών δυνάμεων;

«Διακηρύσσω ότι αυτή θα είναι η αποφασιστική χρονιά. Τους επόμενους μήνες η πιο τρανή νίκη θα στεφανώσει τις προσπάθειες μας. Κινήσαμε αυτό τον αγώνα για να νικήσουμε και τώρα με γιγάντια βήματα φτάνουμε στο σκοπό μας. Το τέλος αυτού του πολέμου για την απελευθέρωση της πατρίδας μας δεν μπορεί παρά να είναι ο θρίαμβός μου. Το 1939 θα σφραγιστεί από αυτή την ένδοξη πραγματικότητα».

- Πιστεύετε δηλαδή ότι ο επερχόμενος θρίαμβος δεν είναι παρά μια φάση προς νέες νίκες;

«Η νίκη μας είναι απλώς μια φάση προς την πλήρη ισπανική αναγέννηση: ένα μέσο, όχι ένας σκοπός. Όσοι τη θεωρήσουν σκοπό, επιδεικνύουν άγνοια της ιστορίας και μεγαλύτερη άγνοια του βάθους και των επιτευγμάτων του απελευθερωτικού πατριωτικού κινήματος. Την επομένη της νίκης, μας περιμένουν πιο σκληρές και πιο δύσκολες φάσεις. Αλλά θα τις νικήσουμε κι αυτές με τη βοήθεια του Θεού. Ο Θεός θα με βοηθήσει και ο ισπανικός λαός θα βρίσκεται πλάι μου σ' αυτή τη γιγάντια προσπάθεια».

- Κάποιοι πιστεύουν ότι ο λαός θα βγει από αυτό τον πόλεμο ταλαιπωρημένος και με πεσμένο ηθικό...

«Αντίθετα. Τα στοιχεία που έχω στα χέρια μου μιλούν για ηθική αναγέννηση της ισπανικής κοινωνίας. Ο ισπανικός λαός θα βγει ενισχυμένος από το πόλεμο, πεισμένος, γεμάτος πίστη και ελπίδα».

- Τι εννοείτε «πεισμένος»;

«Δε φιλοδοξώ μόνο να νικήσω. Δε θα με ενδιέφερε καθόλου η νίκη, αν μ' αυτή δεν κατάφερα να πείσω το λαό. Τι να την κάνω μια κενή νίκη, μια νίκη δίχως αυθεντικούς στόχους που θα αυτοαναιρείτο λόγω έλλειψης εθνικών οριζόντων; Οι Ισπανοί, όλοι όσοι σήμερα με στηρίζουν κι όσοι σήμερα με μάχονται, θα πειστούν».

- Πώς και πότε, στρατηγέ;

«Όταν καταλάβουν ότι στην εθνική Ισπανία θα εφαρμόσουμε μια πολιτική απελευθέρωσης, δικαιοσύνης, μεγαλείου που επί χρόνια άλλοι υπόσχονταν χωρίς ποτέ να τηρήσουν τις υποσχέσεις τους. Οι ισπανικές μάζες που παραδόθηκαν στις εύκολες κολακείες του αριστερού εξτρεμισμού, του σοσιαλισμού και του κομμουνισμού, θα δουν ότι εδώ, στη εθνική Ισπανία, στο καθεστώς μας, η εφαρμογή αυθεντικά δίκαιων αρχών θα γίνει πραγματικότητα. Εγώ θέλω η πολιτική μου να έχει το βαθιά λαϊκό χαρακτήρα που πάντα στην ιστορία είχε η πολιτική της Μεγάλης Ισπανίας. Το έργο μας (το δικό μου και της κυβέρνησής μου) προσανατολίζεται στις ανησυχίες και τα προβλήματα των λαϊκών τάξεων, των χαμηλών αλλά και της δεινοπαθούσας μεσαίας τάξης. Η νίκη πρέπει να φέρει σε όλους τους Ισπανούς μεγαλύτερη ευημερία. Μαχόμαστε για τον ισπανικό λαό. Δεν είναι μια απλή ρήση: είναι σκοπός που φέρω στην καρδιά μου από τότε που κίνησα τον αγώνα. Θέλω να πείσω και θα πείσω».

Μια συζήτηση με τον Πικάσο

Στις 26 Ιανουαρίου 1939, ο Φράνκο και οι δυνάμεις του κυρίευσαν την Βαρκελώνη. Στις 28 Μαρτίου 1939, οι δημοκρατικοί ύψωσαν λευκή σημαία στη Μαδρίτη. Ο Φράνκο ανέλαβε τη διοίκηση της πόλης.

Οι δημοκρατικοί πρόλαβαν να φυγαδεύσουν την «Γκερνίκα» στη Νέα Υόρκη. Φιλοξενήθηκε στο εκεί Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης. Ο ίδιος ο Πικάσο πέρασε το μεγαλύτερο μέρος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου στο Παρίσι και έγινε μέλος του Κομμουνιστικού Κόμματος αμέσως μετά την απελευθέρωση της πόλης. Στις 13 Μαρτίου 1945, δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *New Masses* συνέντευξη του στον Αμερικανό ζωγράφο Τζερόμ Σέκλερ:

Πάντα με γοήτευε η φυσιογνωμία του Πικάσο. Οι διάφορες περιοδοί της δουλειάς του ανακλούσαν πάντοτε τις αντιφάσεις εκείνων των παραγμένων χρόνων, χωρίς ωστόσο να επιδιώκει ποτέ να γίνει χρονογράφος της εποχής του. Ίσως το μοναδικό έργο του που ανακλά την κοινωνική διαμαρτυρία να είναι η Γκερνίκα. Κανένα άλλο. Η Γαλλία μπήκε στον πόλεμο, αλλά στα έργα του Πικάσο εκείνης της εποχής, δεν γίνεται καμιά αγωνιστική μνεία. Έπειτα ήρθε η γερμανική κατοχή. Κυκλοφορούσαν φήμες ότι ο Πικάσο συνεργαζόταν με τη Γκεστάπο που σε αντάλλαγμα του επέτρεπε να συνεχίζει να ζωγραφίζει ή ότι πουλούσε πλαστά έργα στους ναζί: τα υπέγραφε εκείνος αλλά τα έκαναν οι μαθητές του.

Μέχρι και την απελευθέρωση του Παρισιού, ο Πικάσο ήταν μια διασημότητα περιστοιχισμένη από ένα πέπλο μυστηρίου. Αλλά, αμέσως μετά την απελευθέρωση, ο Πικάσο έγινε μέλος του Κομμουνιστικού Κόμματος. Τον ίδιο μήνα (Οκτώβριο) έγινε στο Παρίσι έκθεση σύγχρονης γαλλικής τέχνης με μια αίθουσα ειδικά αφιερωμένη στον Πικάσο. Και ήταν εκεί που το κοινό ξαναβρήκε το δυναμικό Πικάσο, το ζωγράφο της ζωής και της ελπίδας. Γοητευμένος από την έκθεση αλλά και το έργο του γενικότερα, κατάφερα να με δεχτεί.

Έφτασα στο ατελιέ του ένα Σάββατο στις 8 το πρωί. Ήταν ένα άθλιο κτίριο στις όχθες του Σηκουάνα, όπου χρειάστηκε να περάσω από τρύπες που έκαναν χρέη πόρτας και από ξύλινα σκαλοπάτια που νόμιζα θα τσακίζονταν σε κάθε μου βήμα, μέχρι να φτάσω στο διαμέρισμά του. Περιμένοντας να εμφανιστεί ρώτησα το γραμματέα του αν ο Πικάσο είχε προβλήματα με τους Γερμανούς. Μου απάντησε: «Όπως όλοι οι άνθρωποι, περάσαμε άσχημα». Δεν του είχαν επιτρέψει να κάνει εκθέσεις. Μια φορά μάλιστα, η Γκεστάπο τον κατηγορήσε ότι είχε ψεύτικη ταυτότητα και ότι στην πραγματικότητα λεγόταν Λίπζιγκ. Ο Πικάσο αρκέστηκε να δηλώσει:

«Είμαι απλώς και μόνο ο Πικάσο».

Οι Γερμανοί έπαψαν να τον ενοχλούν, συνέχισαν όμως να τον παρακολουθούν. Αφήφησε τον κίνδυνο διατηρώντας σχέσεις με το παράνομο αντιστασιακό κίνημα.

Μετά από δέκα λεπτά, ο Πικάσο εμφανίστηκε. Κάρφωσε τα μάτια του στα δικά μου και μου έτεινε το χέρι. Το χαμόγελό του ήταν ζεστό, ειλικρινές και μιλούσε ανοιχτά, χωρίς περιστροφές, κάτι που με έκανε να νιώσω αμέσως άνετα. Του εξήγησα πως με ενδιέφερε πολύ το έργο του και ήθελα να μου πει αν το έχω εκτιμήσει σωστά.

- Για παράδειγμα, ο Ναύτης που είδα στην πρόσφατη έκθεσή σας: νομίζω πως είστε εσείς και διαλέξατε τη στολή του ναύτη για να εκφράσετε τη στράτευσή σας στον αγώνα...

«Πράγματι είμαι εγώ, αλλά δεν είχα καμιά πρόθεση να δώσω στο έργο πολιτικό περιεχόμενο. Φορώ ναυτική στολή γιατί μ' αρέσει: πάντα φορώ ναυτική φανέλα»

Και για να επιβεβαιώσει τα λεγόμενα του, σήκωσε την μπλούζα του και μου έδειξε τη ναυτική του φανέλα με άσπρες και μπλε ρίγες!

- Ναι, αλλά η κόκκινη πεταλούδα; Το χρώμα δεν έχει πολιτική πρόθεση;

«Όχι ιδιαίτερα. Αλλά ακόμη κι αν έχει κάποια πολιτική χροιά, είναι δουλειά του υποσυνείδητού μου. Βέβαια, ότι υπάρχει στο υποσυνείδητο είναι αποτέλεσμα μιας συνειδητής σκέψης. Ίσως δεν μπορούμε να ξεφύγουμε από την πραγματικότητα. Από αυτή τη άποψη, είναι πιθανόν να έχει πολιτικό νόημα».

- Στη Γκερνίκα ο ταύρος, το άλογο, τα χέρια με τους δαυλούς, όλα μοιάζουν να έχουν ένα αντίστοιχο με την ισπανική πραγματικότητα.

«Ναι, ο ταύρος εκπροσωπεί πράγματι την κτηνωδία, το άλογο το λαό. Σ' αυτή την

περίπτωση κατέφυγα στον συμβολισμό. Ωστόσο, είναι λάθος να λέτε ότι ο ταύρος είναι ο φασισμός: ο ταύρος είναι απλώς ο σκοταδισμός κι η κτηνωδία».

- Μα υπάρχει διαφορά; Όπου εγκαταστάθηκε ο φασισμός έφερε το σκοτάδι και την κτηνωδία, το θάνατο και την καταστροφή.

«Μπορεί να έχετε δίκαιο, αλλά δεν επιχειρούσα συνειδητά να δείξω κάτι τέτοιο. Η δουλειά μου δεν είναι συμβολική. Μόνο στη Γκερνίκα είναι, αλλά πρόκειται για μια αλληγορία. Γι' αυτό και χρησιμοποίησα τον ταύρο και το άλογο. Κάποιοι χαρακτηρίζουν τη ζωγραφική μου ως σουρεαλιστική, τουλάχιστον τα έργα μου κάποιας περιόδου. Αλλά δεν είμαι σουρεαλιστής. Ποτέ δεν υπήρξα εκτός πραγματικότητας. Πάντα έζησα μέσα στην πεμπτουσία της, ή αν το θέλετε αλλιώς, στο πραγματικό της πραγματικότητας. Αν κάποιος επιθυμούσε να εκφράσει τον πόλεμο ίσως το πιο κομψό θα ήταν να είχε ζωγραφίσει ένα τόξο κι ένα βέλος, γιατί είναι μια εικόνα αισθητικά ελκυστική. Εγώ, αντίθετα, αν ήθελα να απεικονίσω τον πόλεμο, θα χρησιμοποιούσα ένα μυδραλιοβόλο. Τώρα ήρθε η στιγμή, αυτή την εποχή των αλλαγών και της επανάστασης, να ζωγραφίζουμε με τρόπο επαναστατικό κι όχι όπως πριν».

- Δε θεωρείτε το έργο σας πολιτικό;

«Κοιτάξτε, αν ήμουν χημικός και κάποιο πείραμά μου κατέληγε να δώσει ένα κόκκινο υγρό, θα μπορούσατε να πείτε πως πρόκειται για μια έκφραση κομμουνιστικής προπαγάνδας; Αν ζωγραφίσω ένα δρεπάνι κι ένα σφυρί, ο κόσμος μπορεί να πιστέψει πως είναι σύμβολο του κομμουνισμού αλλά για μένα είναι απλώς ένα δρεπάνι κι ένα σφυρί. Μπορεί να έχετε δίκαιο αποδίδοντας κάποια πολιτική σημασία σε στοιχεία των πινάκων μου, αλλά δεν είναι πρόθεσή μου. Ζωγραφίζω για να ζωγραφίζω. Και καθένας δίνει διαφορετικό νόημα στους πίνακές μου αναλόγως του τι βλέπει σ' αυτούς. Δεν προσπαθώ να μεταφέρω κανένα πολιτικό μήνυμα. Δεν υπάρχει σκόπιμη προπαγάνδα στο έργο μου».

Άναψε τσιγάρο, τράβηξε δυο τρεις ρουφηξιές πολύ σκεπτικός και συμπλήρωσε:

«Είμαι κομμουνιστής, και η ζωγραφική μου είναι κομμουνιστική. Αν ήμουν παπουτσή δεν θα κάρφωνα τις σόλες με έναν ιδιαίτερο τρόπο για να δείξω τις πολιτικές μου προτιμήσεις».

- Ωστόσο, πολλά έργα σας μπορεί να είναι ακατάληπτα ακόμη και για ειδικούς. Για παράδειγμα αυτό το γυμνό με έναν μουσικό πλάι.

«Δεν είναι παρά ένα γυμνό με έναν μουσικό πλάι. Το ζωγράφισα για τον εαυτό μου. Όταν κάποιος κοιτά ένα γυμνό που φιλοτέχνησε άλλος καλλιτέχνης με φόρμες παραδοσιακές, λέει πως αυτό που βλέπει δεν είναι παρά ένα γυμνό. Αλλά εγώ το εκφράζω με έναν επαναστατικό τρόπο. Σ' αυτό τον πίνακα δεν υπάρχει κανένα κρυφό νόημα. Είναι απλώς ένα γυμνό με ένα μουσικό».

- Γιατί ζωγραφίζετε με έναν τρόπο που είναι τόσο δύσκολο να τον καταλάβει ο απλός θεατής των έργων σας;

«Ζωγραφίζω έτσι, γιατί η ζωγραφική μου είναι προϊόν σκέψης. Δούλεψα πολλά χρόνια για να έχω αυτό το αποτέλεσμα κι αν έκανα ένα βήμα πίσω θα ήταν προσβολή για το λαό, γιατί όσα κάνω είναι συνεπή με τις ιδέες μου. Δεν μπορώ να χρησιμοποιήσω συμβατικά μέσα μόνο και μόνο για να νιώσω την ικανοποίηση ότι με καταλαβαίνουν. Δε θέλω να κατέβω σ' ένα κατώτερο επίπεδο. Εγώ εκφράζομαι μέσω της ζωγραφικής και δεν είμαι ικανός να το κάνω με τα λόγια. Δεν μπορώ να δώσω μια εξήγηση γιατί το έκανα με το δείνα κι όχι με τον τάδε τρόπο. Βεβαίως, είναι διασκεδαστικό, γιατί οι άνθρωποι ανακαλύπτουν στα έργα πράγματα που δεν έχει βάλει ο ζωγράφος. Και είναι τονωτικό να τα ανακαλύπτουν γιατί τελικώς η πεμπτουσία εκείνων που μπορεί να είδαν στον πίνακα, βρίσκεται πράγματι σ' αυτόν».

- Ακούγοντάς σας και βλέποντας το έργο σας θα μπορούσε να πει κανείς πως δεν υπάρχει σχέση ανάμεσα στην τέχνη και την πολιτική...

«Ξέρουμε πως βεβαίως και υπάρχει», δήλωσε χαμογελώντας: «Μόνο που εγώ δεν την αναζήτησα».

Ο Φράνκο και η «Γκερνίκα»

Η δικτατορία του Φράνκο διακήρυξε ουδετερότητα στη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου πολέμου αλλά όλοι καλά γνώριζαν τους δεσμούς της με την χιτλερική Γερμανία. Αυτήν άλλωστε την «κουστή ουδετερότητα» εκμεταλλεύτηκαν οι μυστικές υπηρεσίες της Βρετανίας για να σκαρώσουν την «Επιχείρηση Κιμάς». Αφησαν το πτώμα ενός δήθεν Βρετανού αξιωματικού να ξεβραστεί στις ισπανικές ακτές με την ελπίδα ότι οι Ισπανοί θα παρέδιδαν στους ναζί τα «απόρρητα έγγραφα» που ο νεκρός κουβαλούσε, όπως και έγινε. Τα «έγγραφα» έπεισαν τον Χίτλερ ότι οι σύμμαχοι δεν σκόπευαν απόβαση στη Σικελία αλλά στη Σαρδηνία. Οι Γερμανοί μετακινήθηκαν από το ένα νησί στο άλλο και συμμαχικές δυνάμεις βγήκαν σχεδόν ανενόχλητες στη Σικελία. Άλλωστε, η ισπανική ουδετερότητα δεν εμπόδισε τον Φράνκο να στείλει στρατό στο ανατολικό μέτωπο, εναντίον της Σοβιετικής Ένωσης.

Στα 1945, η Ισπανία αποκλείστηκε από τον ΟΗΕ. Θα γινόταν δεκτή στον διεθνή οργανισμό μετά από δέκα χρόνια (1955). Από το 1947, ο δικτάτορας έφερε τον τίτλο του αντιβασιλιά «ως να έρθει ο βασιλιάς». Στα 1964, οι Ισπανοί έμαθαν ότι πιθανός βασιλιάς τους θα ήταν ο γεννημένος στις 5 Ιανουαρίου 1938 πριγκίπας Χουάν Κάρλος των Βουρβόνων, εγγονός του Αλφόνσου ΙΓ', σύζυγος της πριγκίπισσας Σοφίας της Ελλάδας.

Στα 1968, ο δικτάτορας έγινε ξαφνικά φιλότεχνος: Ζήτησε να εκτεθεί η Γκερνίκα στη Μαδρίτη. Οι Αμερικανοί φρόντισαν να ρωτήσουν τον Πικάσο. Αρνήθηκε κατηγορηματικά: Η «Γκερνίκα» δεν έπρεπε να γυρίσει στην Ισπανία, πριν να αποκατασταθεί εκεί η δημοκρατία. Στις 17 Ιουλίου του 1969, ο Φράνκο ονόμασε τον Χουάν Κάρλος διάδοχο του θρόνου. Η ενθρόνιση μετατέθηκε για μετά τον θάνατο του δικτάτορα.

Ο επαναπατρισμός της «Γκερνίκα»

Ο Πάμπλο Πικάσο πέθανε στις 8 Απριλίου 1973. Τον Ιούνιο του ίδιου χρόνου και μετά από 34 χρόνια προσωπικής δικτατορίας, ο στρατηγός Φρανσίσκο Φράνκο παρέδωσε τα ηνία της διακυβέρνησης της Ισπανίας στον ναύαρχο Λουίς Μπλάνκο, παραμένοντας ο ίδιος «αρχηγός του κράτους». Τον Δεκέμβριο του ίδιου χρόνου, ο ναύαρχος δολοφονήθηκε, ώστε να μην προβάλει εμπόδια στην επερχόμενη μεταπολίτευση. Συνέβη τον Νοέμβριο του 1975: Στις

20, ο Φράνκο απεδήμησε εις κύριον. Στις 22, ο Χουάν Κάρλος ορκιζόταν βασιλιάς της χώρας. Στις 9 Απριλίου του 1977, μετά από 38 χρόνια στην παρανομία, νομιμοποιήθηκε το Κομμουνιστικό Κόμμα της Ισπανίας.

Ο Αντόλφο Σουάρεθ και ο Δημοκρατικός Κεντρώος συνασπισμός του, κέρδισαν τις πρώτες, μετά από σε 41 χρόνια, ελεύθερες εκλογές στην Ισπανία (15 Ιουνίου 1977). Οι κεντρώοι έμειναν στην εξουσία ως τις 19 Ιανουαρίου του 1981, οπότε ο Σουάρεθ παραιτήθηκε. Μόλις τέσσερις ημέρες αργότερα, ακροδεξιόι αξιωματικοί επιχειρήσαν πραξικόπημα. Απέτυχαν καθώς ο βασιλιάς επέδειξε αξιοθαύμαστη ψυχραιμία.

Η «Γκερνίκα» έφτασε στη Μαδρίτη στις 10 Σεπτεμβρίου 1981 κι εκτέθηκε στο Μουσείο «Πράδο». Το σοσιαλιστικό κόμμα του Φελίπε Γκονζάλες πήρε τις εκλογές του 1982. Οι σοσιαλιστές κράτησαν την διακυβέρνηση της χώρας 13 χρόνια. Στα 1992, η «Γκερνίκα» μεταφέρθηκε στο Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης «Βασίλισσα Σοφία», στη Μαδρίτη.

Μερικές σημαδιακές ημερομηνίες από την εποχή του ισπανικού εμφύλιου:

19/8/1936: Οι φασίστες του Φράνκο εκτελούν τον κορυφαίο Ισπανό συγγραφέα και ποιητή Φεντερίκο Γκαρθία Λόρκα. Είχε γεννηθεί το 1898.

18/11/1936: Η Γερμανία του Αδόλφου Χίτλερ και η Ιταλία του Μπενίτο Μουσολίνι αναγνωρίζουν την προσωρινή κυβέρνηση του στρατηγού Φρανσίσκο Φράνκο στην Ισπανία.

8/2/1937: Ο στρατηγός Φράνκο κυριεύει την Μάλαγα με την βοήθεια 15.000 Ιταλών φασιστών.

26/4/1937: Η βασκική πόλη Γκερνίκα βομβαρδίζεται αιφνιδιαστικά από γερμανικά αεροπλάνα σταλμένα απ' τον Χίτλερ για να βοηθήσουν τον Φράνκο κατά τη διάρκεια του

Ισπανικού Εμφύλιου. Οι βόμβες έπεσαν στην λαϊκή αγορά: 1.500 οι νεκροί, 1.000 οι τραυματίες.

1/5/1937: Πέντε ημέρες μετά τον βομβαρδισμό, ο Πάμπλο Πικάσο αρχίζει να συνθέτει τον πίνακά του, «Γκερνίκα».

5/1/1938: Γεννιέται ο Χουάν Κάρλος, μετέπειτα βασιλιάς της Ισπανίας.

19/1/1938: Εκατοντάδες άτομα χάνουν τη ζωή τους στην Ισπανία, όταν οι δυνάμεις του στρατηγού Φράνκο βομβαρδίζουν την Βαρκελώνη και άλλες πόλεις.

26/1/1939: Ο Φράνκο και οι δυνάμεις του κυριεύουν την Βαρκελώνη.

27/2/1939: Η Βρετανία και η Γαλλία αναγνωρίζουν την κυβέρνηση του στρατηγού Φράνκο, στην Ισπανία.

28/3/1939: Λήγει ο ισπανικός εμφύλιος καθώς η λευκή σημαία υψώνεται στην Μαδρίτη και ο στρατηγός Φράνκο αναλαμβάνει την διοίκηση της πόλης.

(Έθνος, 2.9.1997) (τελευταία επεξεργασία, 9.2.2009)